

# KALUSHARI DANCES AND PRACTICES FROM THE PLEVEN REGION – BETWEEN TRADITION AND TRANSFORMATION (BASED ON FIELD MATERIALS)

**Assoc. Prof. ZOYA MIKOVA, PhD.**

Academy of Music, Dance, and Fine Arts “Prof. Asen Diamandiev”  
Plovdiv, Bulgaria

## SUMMARY

*In folklore, “The week of Rusalya” (“Rusalya’s week” or “Rusalya”) is associated with a number of beliefs about the appearance of strange and dangerous creatures, part of the demonology of various peoples. In the past, there were a number of injunctions and prohibitions for this time of the year, and preventive actions and rituals were performed, among them the Kalushari visits and dances - common in some settlements on the south bank of the Danube River. Through the stories of the respondents, this text presents a reconstruction of the Kalushari custom from the village of Milkovița, Pleven region and neighbouring villages. The paper discusses the contemporary state of these practices and the musical material that accompanies them as part of the local shape of the traditional musical culture of the villages in the Danube region.*

## REZUMAT

*În folclor, „Săptămâna Rusaliilor” („Săptămâna de Rusalii” sau „Rusaliile”) e asociată cu o serie de credințe despre apariția unor creaturi bizare și primejdioase, care fac parte din demonologia mai multor popoare. În trecut, existau o serie de imperative și interdicții pentru acest timp al anului, când se desfășurau acțiuni și ritualuri cu rol de prevenire, printre care vizitele și dansurile Călușarilor – comune în unele localități de pe malul sudic al Dunării. Prin prisma relatărilor respondenților, acest text prezintă o reconstituire a obiceiului Călușarilor din satul Milkovița, regiunea Plevna, și din satele învecinate. Articolul analizează statusul contemporan al acestor practici și materialul muzical care le însoțește, ca parte din aspectul local al culturii muzicale tradiționale a satelor din regiunea Dunării.*

## Keywords:

Kalushari, traditional music, traditional dances, cultural heritage, Milkovitsa, Danube region

## INTRODUCTION

A few years ago, while working on my documented materials from the village of Milkovitsa, I came across information from the neighbouring settlements. Even though the focus of my research was mainly oriented towards the settlement from which I originated, the information about the villages gradually complemented the general picture of the culture in this part of the Pleven region. This presentation is part of a larger study on the customary-ritual system and music-dance culture of my native village Milkovitsa, Pleven region. The main aim is to focus attention on the customs during the so-called “The week of Rusalya” (Rusalya) and the music that resounds them, to the performers of musical instruments. The content of the text is based on personal field material documented over a long period of time, in the late twentieth and early twenty-first centuries, which helped to observe the contemporary state and transformations of the various practices and the accompanying musical material.<sup>11</sup>

Up to the time of my research, no published data had been found from the village of Milkovitsa and the region, with the exception of twelve songs from the village of Debovo, Nikopol.<sup>12</sup> In recent years, with the work of fellow ethnomusicologists on the music-folklore archive of Institute of Arts Research at the Bulgarian Academy of Sciences, thirty-two examples can be found freely available, which were documented by Petar Lyondev in 1966, on the territory of today’s municipal town of Gulyantsi.<sup>13</sup>

For the scientific community, bilingualism is of interest as part of the cultural profile of the population in this region.<sup>14</sup> Often, and in connection with the use of the so-called *Vlach language*, the name “Vlachs” is used to refer to the local inhabitants of Milkovitsa and neighbouring villages. In his work of the same name, Todor Balkanski also uses the phrase “Nikopol Vlachs”<sup>15</sup> (Balkanski, 1999), and thus delineates the habitat of this population - in the villages between the mouths of the Iskar and Osam rivers, or in the so-called Karaboazka lowland. Based on the data of Maksim Mladenov (1992), Nikolay Zhechev and Veselin Traykov (1986), and on his field studies on the origins, migrations and re-

---

<sup>11</sup> The documented and systematized materials are published in the monographic work “Milkovitsa. History. Ethnography. Culture” (Mikova, 2019 first edition, and two supplemented in 2020 and 2021).

<sup>12</sup> The materials were collected by Pavel Stefanov and published in the 1931 Collection of Folk Songs from Middle North Bulgaria, compiled and edited by Vasil Stoin and his collaborators.

<sup>13</sup> See: Music and Folklore Archive of the Institute of Arts Research at the Bulgarian Academy of Sciences.

<sup>14</sup> Studies on the linguistic features of these villages have been realized by Prof. Todor Balkanski (1999) and Prof. Vasilka Aleksova, in partnership with colleagues from the Romanian side (2005).

<sup>15</sup> The territory inhabited by Nikopol Vlachs includes the villages of Milkovitsa, Shiyakovo, Gigen (with a Vlach neighbourhood), Iskar (Gigen neighborhood), Gulyantsi, Somovit, Dolni Vit, Zagrazhden, Dubovan, Cherkovitsa, Dragash Voivoda, Lenkovo, Debovo.

emigrations of the population on both sides of the Danube river, Prof. Todor Balkanski states that: "...it is undoubtedly a question of re-emigrants, composed of a Bulgarian population of Tukan and refugee type, conquered by Vlachs..." (Balkanski 1999: 126), who came mainly from "...Cernatest, Dolzh... Dobresht... Gigu... Turnu Magurele... Izlaz... Mutsi... Golents in Dolzh... Moldova... Wallachia... Izbicheni..., Selishoara... Poyana... Spatarey...". (Balkanski 1999: 126) Although the present study does not focus on the origins and history of the population of this part of the Pleven region, in the context of the elaboration it should be mentioned that the issues of origin, self-determination and history are tied to the interests of contemporary nation-states. It is important to underline that over the years, official and unofficial policies have been targeted in the villages of the lower Danube, both on the Bulgarian and Romanian side. In this respect, I should point out that field conversations reveal certain discrepancies between the scientific position and the self-determination of the inhabitants. My observations in the village of Milkovitsa show the presence of ambivalent consciousness in some of the respondents as a result of the complex historical moments, migrations and re-emigrations of the population from the right bank of the river, internal migration, etc. in the whole region. (Mikova 2019: 29-41)

Until the democratic changes in the autumn of 1989, the village of Milkovitsa developed an active cultural and social life, the main engine of which was "Ivan Vazov – 1928" People's community centre. Throughout the almost hundred-year history of the institution and thanks to the support and joint work with the local school, the community centre has provided a library fund, developed various activities related to theatre and choral art, there were schools of musical instruments, circles of drawing and artistic word, a group for original dance folklore, a women's singing group, a men's choir and other groups functioning. Various amateur artists have been involved in the work of the community centre over the years, actively participating in local and national art reviews. (Mikova 2019: 54-59)

The festive system of the population in the village of Milkovitsa does not differ from its neighbouring villages and follows the common Bulgarian folk calendar. In the village one can find almost all the practices characteristic of the Danube region, but also those, such as the so-called *dances of Rusalii (Kalushari)*, common in a wider area among our neighbouring countries - Romania, Serbia, and Republic of North Macedonia.

## THE CUSTOM

In folk notions, the days after the celebration of *Spasovden* (The Ascension of Christ) are associated with the appearance of strange and various creatures - *rusali*, *ghosts*, *demons*, etc., which are part of the demonology of the peoples. They are believed to arrive on earth among the people by *Spasovden* and prepare to celebrate their upcoming feast during the so-called "The week of Rusalya" ("Rusalya's week" or "Rusalya"). The beliefs and practices of this week were carried over from the Roman Rosalia, which found fertile ground for development among various peoples of Southeastern Europe. (Arnaudov 1972:

132) The celebration of “The week of Rusalya” is mobile and its beginning is set with the feast of the Holy Spirit. This time of the year is considered “dangerous” and in folk notions there are various beliefs as well as strict recommendations, prescriptions for the behaviour of people and the organization of daily activities. One of the beliefs has to do with the fact that in this week the souls of the dead come forth among the living. Another one corresponds with the notion that at this time, the *rusali* pour over the earth the dew on which fertility depends. Various practices for health and fertility are performed throughout the period, and some of the most memorable are the so-called *Rusalii Dances*, also called the *Kalushari Dances* or *Kalush*. These dances are associated with the visits of the *rusali* around the fields and gardens to ‘tie’ the bread. In the past, two ritual complexes were common and performed. The first one was related to the visits for health and fertility, and the second to the performance of the preventive and curative practices in the homes of sick people. In the case of those seriously ill with the so-called “The Rusalya diseases”, illnesses caused by demons, spirits or unknown and incurable diseases, shamanistic-like actions are practiced that aim to influence all participants through music and dance. (Georgieva, 1993: 161)

Information on the prevalence of such visits, accompanied by dancing and healing practices during “Rusalya’s Week,” can be found in various materials by Bulgarian and foreign researchers. All authors confirm that such customs are found in a number of countries of the Balkan Peninsula and above all in the region of Wallachia, Moldova, Transylvania, North and Southwestern Bulgaria, Northeastern Serbia, Southern Macedonia. (Arnaudov, 1972: 154) In the Bulgarian lands, the descriptions of these dances are found under the names *Rusalii* or *Kalushari*, which are the work of Kuzman Shapkarev (1884), Gustav Weigand (1899), Ivan Basanovich (1891), Dimitar Marinov (1994), Mihail Arnaudov (1972), Ivanichka Georgieva (1993), Veselin Patrashkov (2015), and other authors. The texts point out the common features of these rituals with the so-called shamanic dances and magical-healing practices. The timing of their performance roughly coincides, with the rituals most often set apart on the days of the Christmas-New Year cycle, during the twelve “Pogan Days” or during the “Rusalya’s Week.” (Arnaudov, 1972:155) The descriptions also reveal some differences related to the number of participants, the ritual items, the presence of different characters, and the functionality of the custom. Evidence that, in the past, these practices were performed for healing purposes (to cure a sick person) or for fertility, is found in the texts of all authors. (Arnaudov, 1972: 155)

In Bulgarian lands, these visits and dances are common in Northwestern Bulgaria (Vidin and Lom), where, according to Dimitar Marinov, the *rusali* are called “kalushari,” and in “... the regions of Pleven, Lovchan, Svishtov, Orhani and the village Tvarditsa.... were called *rusaltsi*...”<sup>16</sup> (*Rusalii* – a.n.). (Marinov, 1994: 641) At present both names are used as synonyms, and it is said that in Northern

---

16 In the text of Dimitar Marinov’s 1994 edition, footnote no. 68 mentions the objection of Mihail Arnaudov, who recalls that in the first edition of the text, the author uses the name “*Rusalii*,” which is the only known and common one. (Marinov, D. 1994: 641)

Bulgaria the rite is called Kalushari, and in Southwestern Bulgaria - Rusalii. According to Marinov's description, the Kalushari move in troops, accompanied by a musician who plays the kaval, duduk or wooden pipe. The author notes that their number is always odd, and if it is up to seven people, the Kalushari cannot heal. In cases where the group is larger, it is led by a vatafin and can perform healing actions. A vatafin is a person with special knowledge and skills, which he passes on to his successor, in the straight male line only. He recognizes the various herbs and their effects, knows the incantations and invocations to be uttered in the presence of the sick; he prepares the necessary requisites for the ritual, and alone has the right to guide and initiate the Kalushari into this sacrament. The vatafin is the one who selects the participants of the group, observing their qualities and abilities - agility, endurance, kindness, dance ability, ability to yield to suggestions, etc.

The Kalushars carry trinkets and iron spurs on their feet, balls with which they make a loud noise during the performance of the Kalushar dance, during which they fall into a state of ecstasy to the sounds of the specific Florichika melody (The Flower). The magical powers of the Kalushari disappear with the end of "The week of Rusalya" and they regain them in the following year under the suggestions of their leader. (Marinov, 1994: 640-642)

The materials from my fieldwork and available information from the region testify that in the past the custom was also performed in the village of Milkovitsa, as well as in some of the neighbouring villages - Debovo, Cherkovitsa, etc., but the practices were discontinued after the 1960s. In the village and its neighbourhood, the custom bears the name Kalush.<sup>17</sup> There are some differences between the data I collected in the field and the materials documented by Dimitar Marinov. It is not known whether our ethnographer visited the village and the region during his field visits, but in his publications he testified that: "...in the Lovchan and Pleven regions most (troops and participants in the custom - a.n.) were from the Vlach villages near the Danube..." (Marinov, 1994: 650) Mihail Arnaudov also confirms that in the past the custom was performed in many settlements along the southern part of the Danube and that it is similar to both the custom in Romania and the Bulgarian custom from Macedonia. (Arnaudov, 1972: 150) Based on the publications of Gustav Weigand, Ivan Basanovich and Dimitar Marinov, the author suggests that in all probability these dances and practices were imported from our northern neighbours in the region of Vidin, Lom, Oryahovo, and Nikopol (Arnaudov, 1972: 149).

During the fieldwork in the archives of the local community centre in the village of Milkovitsa, I found a description of the Kalushari custom, but it is not

---

17 M. Arnaudov writes that in Romania, the Rusalian custom, spread under the name of Rusalii and associated with Rosalia and the notions of the souls of the dead, of strange creatures and demons, was renamed and called Kalush. Taking into consideration what D. Marinov wrote above that in Pleven and Lovech these dances and practices, as well as their participants, were called the Rusali dances and Rusalii, it can be confirmed that the name in Pleven region was adopted under Romanian influence. (Arnaudov 1972: 141)

known who and when collected this data.<sup>18</sup> The text mentions that the information was recorded by Pasko Stanev Dzhanov (b. 04.03.1922 - 07.03.1998), a native of the village who did not re-settle. According to the description, he remembered the custom and the steps of the dances from his father at an early age. Most of the respondents mentioned the name of Pasko, and the oldest of them confirmed that he participated in many festivals and competitive dances, he was part of the Kalushari troop and was one of the best performers.

It should be mentioned, however, that a number of the informants were able to observe the custom at a time of “strong decay” when the tradition was in decline. Others of them keep the memory of the community centre reenactments that were realized in the 1970s and 1980s. Nonetheless, in all the fieldwork I conducted, I was able to speak with some of the participants in these Kalushari dances and reenactments. In the past, the custom was performed primarily for health, fertility, and prosperity. I allow for the possibility that healing dances were also practiced in the village, which were dropped earlier as the functionality of these practices changed. Respondents said that the dances were always held during “The week of Rusalya.” According to Pasko Dzhanov’s story, these practices were also active during the Christmas and New Year holidays, and sometimes the dances were performed at weddings. Probably for this reason the text of Prof. Todor Balkanski states that the Milkovitsa Kalushari performed their visits on Christmas. As mentioned above, Kuzman Shapkarev testified to the prevalence of practices at this time of the year (the 12 Pogan days) in Southern Macedonia.<sup>19</sup> (Arnaudov, 1972: 138)

In the village of Milkovitsa, the Kalushari troop was composed of an even number of participants - six or eight people, and rarely more. According to informants, this was observed, “...to keep each other safe, so that no Kalushar was without a comrade” (B. S.?, rec. Z. M. December 1992); “...We were eight people, each with a comrade... .” (M. C. R. 1949, rec. Z. M. 03.03.2019) These data are also confirmed in the text by Todor Kostikov (Kostikov, 1992: 105-106), but differ from what D. Marinov and M. Arnaudov wrote about that: “Their number should never be even: it is 3, 5, 7, etc., most often 7...” (Arnaudov, M. 1972: 150). In all probability, this discrepancy is due to the different interpretations of the number of participants in the group or to the fact that in this respect the custom in the village of Milkovitsa and in the region is similar to the practices of the Bulgarians in the south-south-west. For them M. Arnaudov testifies that, influenced by the winter carnival, dancers split into pairs. (Arnaudov, M. 1972: 154)

---

18 The printed text was provided to me by the current Secretary Mimi Karadzhova.

19 According to Kuzman Shapkarev, in the distant past, “...in the Bulgarian villages between Endzhe Vardar and Kilkis, Northwest of Thessaloniki...” (Arnaudov, M. 1972:138), the Rusali went around the houses for twelve days during the Christmas holidays, when the so-called “Pogani days” or “Dirty days” were celebrated. They opposed evil spirits, demons, Rusali, and strange creatures that were part of the local demonology. The participants in the group did not return to their homes, did not cross themselves, and took the place of mediators between living people and demonic creatures. (Arnaudov, M. 1972: 138-139)

In the past, the Kalush custom in the village was performed by men only who were dressed in the traditional local costume. They wear spurs with bells on their feet and the so-called shepherd's staff is a compulsory attribute. We learn from Grandfather Pasko that the Kalushari wear white fezzes with a red band on their heads and two red kerchiefs are crossed across their chests.<sup>20</sup> The group was organized and led by a *vataf* (*vatau*), who alone has the right to speak, to pronounce commands, to alternate the movements in the dance, and has the right to punish the participants in the dances for not following the rules. The movements are most often performed to the accompaniment of a wooden pipe, kaval or a violin, and the combination of the melodies with the sound of the bells from the feet of the Kalushari, reinforced the specific sound environment and mental state of the dancers. During the dance, only the phrase "zelaisha" was shouted, but there is no translation of this word in the text provided to me by the community centre. According to M. Arnaudov, the exclamations used are "alayshasha," "Ha so," etc. (Arnaudov 1972: 154), but in my opinion, the word is the modified sound of the phrase "z'asha" (vl. "say so").

This can be interpreted as a command from the leader to the participants, which is related to the repetition of a certain movement in the dance. Some informants interpret this phrase as a sound code that the dancers call out and associate it with the carol wishes - (Z'asha - To Be!) (A.M. b. 1968, rec. Z.M. 26.07.2025). The ritual silence enforced among the participants is characteristic of all groups and regions in which the custom is widespread, and it is suggested that this is the reason for the origin of the so-called "silent" characters in the ritual. The "sound taboo" is broken very rarely and only in certain parts of the performance or at the moments of the invocation. (Arnaudov, M. 1972:155) Some of these silent characters are also found in the account of Grandfather Pasko, who testifies that there is another participant in the game, the so-called Mutu (the Mute). Respondents recall that "...Mutu has a big *matauz*..." (L.C. b. 1977, M.C. b. 1949, rec. Z.M. 03.03.2019) This character joins the dances with a kuker mask and a different stick, which distinguishes him from the others. Initially Mutu watches the dance of the Kalushari, and in the course of the dance allows himself to prompt the dancers and hand out punishments, much like the leader of the group. Suddenly, Mutu falls prostrate on the ground and "dies," at which point the dance of the Kalushari quickens its pace, becoming more and more exuberant until the dancers reach a particular state of mind and body. An important part of the performance of the ritual is also associated with the jumping over Mutu, who will "resurrect" at the end of the dance. Mihail Arnaudov suggests that the image of the "mute" was imported from the carol and kuker dances, and this assumption

---

20 In some areas, in the players' clothing, one finds "...various ornaments on the chest (Y, S.v., T) (Southern Macedonia, Magyar Seven Villages, Transylvania - a.n.), crossed belts and plated straps on the back (T) (Transylvania - a. n.), a cap or a hat with ribbons or belts (B.C) (Wallachia, Magyar Seven Villages - a. n.) ...On the shoes they had iron bells and spurs (R, B, C, S) (Romania, Bulgaria, Wallachia, Seven Villages - a. n.). (Arnaudov, 1972: 154-155) The crossed kerchiefs in front of the chest and the clothing of the Milkovitsa Kalushari resemble the "ornaments" and "girdles" testified by M. Arnaudov. (Arnaudov, 1972: 154-155)

is linked to the nature and meaning of the actions, to the clothing and attributes of Mutu, and also to the general links from the carnival dances of the *kucovlasi* in Pind; to the image of the “Turka” in Transylvania; and to the images of the *kukos* and pantomimes played by this character. (Arnaudov, 1972: 138-154) The recorded testimony of Pasko Dzhанov and the accounts of informants from the field research resemble the custom that Arnaudov testifies took place in the region of Pitești (Romania). (Arnaudov, 1972: 143)

In the past, Kalushari visits used to be held throughout a whole week, with the groups dancing in the village centre and, at the end of “Rusalya’s week“, everyone gathering for a communal meal. According to my informants, there were three separate troops organised in Milkovitsa, and the oldest of them remember the names of some of the participants in the Kalushari group, which was probably the last to practice the custom. Among the players stand out the names of Pasko Dzhанov, Rado Dinchev, Pasko Otravov, Nikolay Otravov, Krastyo Tiholov, Todor Urukov (Docho), Parashkev Ploskov (Kivo), Petar Bandzhev, Petar Koshkanov (Petre ale Koshkan) and others, all of whom are deceased: “...this group consisted of 10-12 people and they went around. None of them are alive anymore. Their leader was Petar...” (Petar Bandzhev - a.n.) (Y. G. b. 1935, rec. Z. M. 01.03.2019)

After a break from the tradition of house-to-house visits, Kalushari dances and practices found their place on stage in the repertoire of the local spring folklore group. Evidence from the field indicates that attempts were made to present the custom in the 1970s-80s, under the direction of Margarita Babirkova. The last mass reenactment of these dances was realized in 1989, when the spring dance folklore group organised to document this material, which was disappearing along with its bearers, under the leadership of Zoya Bosilkova. I remember as a child that a group of foreign journalists showed up at the local community centre and filmed the Kalushari dances performed on the community centre stage. Milko Goychev, Nayden Matsev (the furnace maker), Rumen Dzhанov (Pasko Dzhанov’s son), Borislav Skartsev (Svitsa), Mitko Buliev, Valeri Kuzmanov, Marin Tsogev, Milcho Dinchev, Ivan Alexandrov, Ilyicho Mikov, and Slavcho Yutsov, who was the leader of the group, were the last participants to dance in the reenactment on the recording. At the time of my research, I could not find a copy of this record either in the local community centre or in the archives at municipal and regional level. For this performance, the participants turned to Rado Dinchev, who showed the steps of the magic dance. Residents say that a few years later the dance was recorded by a Japanese man, but no copy of the film is kept at the community centre either.

During the field research in 2019, I found the only photo of a Kalushari group from the village of Milkovitsa, which is dated around 1949.<sup>21</sup> On the photo, the informants recognise the images of two people from the “old Kalushari”-Todor Urukov (Docho) and Parashkev Ploskov (Kivo) - (the second and fourth in the line). The young Rado Dinchev (the third) is also present, who is recognised

---

<sup>21</sup> Photo courtesy of Vaska Vardolova and Milka Bebeva.

by his daughter Parashkevitsa. In the same year, I digitised a recording of a wedding celebration from 1992, in which the elderly Pasko Dzhhanov, together with friends and relatives, briefly perform moments of the Kalush custom, showing some of the basic steps.



Fig. 1. Kalushari from the village of Milkovitsa, Pleven region (personal archive, Mikova 2019: 111).

The custom is currently not active in the village. Attempts to revive it are made mainly on the days around the feast of the Amateur (March 1) and the local celebration of the National Costume (March 2). Only men participate in the performances during these events, and their numbers are severely reduced. The group lacks the time to prepare in advance. Since during the performances residents from neighbouring localities are also invited, the participants have no pre-specified actions or steps. The dancers perform the movements in a copycat way, with commands being set by whoever has taken on the role of vatafin. The performances, however, are more of an eclectic collection of steps and movements, and often appear chaotic. Nevertheless, a few things make an impression: 1) the participants are assigned in pairs; 2) almost always, one of them takes the role of “Mutu;” 3) the accompaniment, on which they dance, is borrowed from the Romanian dances. Similar attempts to recreate the Kalushar practices of Pleven are also being made in the neighbouring villages of Dolni Vit,

Cherkovitsa, Debovo,<sup>22</sup> and some contemporary documentary videos of performances by these groups can be found on the internet.

### THE MUSIC ...

Of interest to me as an ethnomusicologist is the musical accompaniment of the Kalushari dances. Some of the most valuable audio documents I have recorded from the Milkovitsa field are the two recordings that soundtrack the dances of the groups not only in the village of Milkovitsa, but also in the neighbouring settlements. The first musical recording is of Marin Gunev Tarnokopov (Tufa), which I recorded in 1992, performing on a wooden pipe. It was also the first tune the instrumentalist performed during our interview. (see Fig. 2.)



Fig. 2. Fragment of Kalushari dance, performed by Marin Gunev Tarvokopov (Tufa) (b.1925) (duduk), village of Milkovitsa, Pleven region (rec. Z. Mikova, December 1992, personal archive, Микова 2019 : 268-269).

The second tune, I was able to digitise in 2018, thanks to Zoya Bosilkova. For the work process with the dance group, she documented the performance of Krastyo Pilichev (Krista Balakuta - violin) and Niko Ramov (Nika Rama - acoustic guitar). Over the years, these musicians have accompanied the Kalushari groups and participated in various reenactments. My personal recollection confirms that these musicians accompanied the band in the last documentation of the reenactment of the custom in the village, but as mentioned above - no recording of this moment can be found. The archives of the Bulgarian Academy of Sciences preserve a documentary recording of the group from the village Debovo. The archival document was recorded during the National Convention in Koprivshitsa in 1986. Probably, this was one of the last performances of the Debovo Kalushari.

<sup>22</sup> One of the longest practicing groups in the region is the Kalushari troop from the village of Debovo. In 2019-2020, a group of students from Sv. Kliment Ohridski Sofia University published a website in which they digitised the available information.

Audio and video documents make it known that Krastyo Pilichev (violin) from the village of Milkovitsa<sup>23</sup> was among the accompanying musicians. (see Fig. 3)

Въведение цигулка и китара

$\text{♩} = 120$

8

15

22 Постепено забързване

Fig. 3. Violin song (personal archive, Mikova 2019: 270-271)

Both melodies that accompany Kalushari dances, with a wooden pipe and with a violin, were created at approximately the same time - at the end of the 20th century. However, they differ in intonation. It was interesting for me to find out which of the two melodies is more ancient, which has been used longer, and in which part the 'healing melody' is played, on which the so-called 'Florichika' is danced. Most of the authors who inform us about the Rusalii and Kalushari dances mention that during the dance melodies such as "Florichika", "Kalush", "Banul Marachine", "Horo dryapta" (The right choro) are played (Arnaudov 1972: 144; Rădulescu-Codin and Mihalache 1909: 70-72), etc., which are performed in a certain sequence under the commands of the vatafin.

All materials mention that it is the Florichika dance that is associated with the moment of healing and is the culmination of the Kalushari dance. Both examples from the village of Milkovitsa are performed in a two-beat metre, with the dance beginning at a moderate tempo, which gradually speeds up according to the vatafin's commands. In both examples there is an abundance of smaller musical structures that extend over one or two beats and can be identified as *motifs* or *patterns*. These small structures alternate repeatedly. The short motifs are dominated by gradual movement in a downward and/or upward direction. The melodic line extends within a third interval to a pure fourth. The "narrow" framework of such repetitive uniform rhythmic and melodic patterns is probably intended to further enhance the exuberant play of the participants and to drive them to physical exhaustion and mental debility.

<sup>23</sup> The material is stored in the archives of the Institute of Arts Research at BAS - AIIRC I MFA, p. 362, Inventory No. 8249, AIIRC. I MFA KM5

Rhythmically, what is observed in both melodies is the use of similar rhythmic patterns from the beginning to the end of the performance. In Example 1 (performed on the wooden pipe), rhythmic combinations of four sixteenth notes, two eighth notes, or the presence of an eighth note pause predominate. Rhythmically, in Fig. 3, the most frequent combinations are two sixteenth notes with an eighth note and vice versa, combinations of four sixteenth notes, eighth notes and eighth pauses, etc.

The musicians, Marin, Krastyo and Nika Rama, are roughly of the same generation, they grew up in similar intonational environments and know the repertoire of the village of Milkovitsa and the region. While preparing this text, I came across an archival recording that is intonationally similar to Example 2 from the Milkovitsa field. The recording is preserved in the archives of the Institute of Arts Research at the Bulgarian Academy of Sciences. In all likelihood, this is some of the first footage documented in the field by our researchers. The footage dates back to 1957 and the dances are also from Pleven region. Digitisation of the archive is ongoing, and this data is not yet freely available. All this, however, testifies that similar or the same melodies were used in the village of Milkovitsa, Debovo, and Gigenka neighbourhood (now the village of Iskar). Based on these materials, several assumptions may be formulated:

- 1) It is possible that the melody in Fig. 3 (on violin and guitar) is the more ancient and longer used one
- 2) It is possible that the melody in Fig. 2 is one of all the dances that are performed during the custom (i.e. it could be Banul Marachine, Hora Dryapta, etc.)
- 3) It is possible that the melody in Fig. 2 is a stand-alone tune that has replaced the previous performance, with the replacement of instrumentalists.

## CONCLUSIONS

The Kalushari dances in the village of Milkovitsa are similar to those of the Romanians north of the Danube and the Bulgarians from Macedonia and Southwestern Bulgaria. I assume that the magical characteristic of the custom dropped much earlier than the active practices of the population. Thus, the tradition of visiting homes for health and fertility was preserved longer. The symbolic enactment of 'death and birth,' which is represented in the dying and resurrection of Mutu, could be interpreted as a recreation of the natural rhythm in nature and the passing through the different cycles. In this respect, it may be assumed that, after the mystical ritual and healing function has fallen away, like other practices tied to the agrarian cycle such as the masquerade and kuker dances at the time of *Sirni zagovezni*, or the Christmas visits, the performance of the custom aims to "magically influence nature" (Arnaudov, M.1972: 154-155).

Today, the Milkovitsa musicians are not with us, and the Kalushari visits and dances described above are more often reproduced in the memories of the oldest residents. Although attempts have been made in the village to restore these practices and present them as part of the local cultural heritage, in our modern times they are performed more as an attraction, entertainment, and

amusement. My direct observations show that the organisers do not consult or ask the former leaders Margarita Babirkova and Zoya Bosilkova - both of whom are the last ones who worked with all three Milkovitsa musicians - about such performances. In relation to the music, they are currently using tunes that are freely available on the internet. Although the two recordings documented and digitised from my field research have been available to villagers and those interested since 2019, popular tunes of the Kalushari dances in Romania are most often borrowed for these reenactments. All of this is gradually displacing local culture in Milkovitsa and neighbouring villages and condemning local examples from the Danube region to oblivion.

## **DANSURI ȘI PRACTICI ALE CĂLUȘARILOR DIN REGIUNEA PLEVNA – ÎNTRE TRADIȚIE ȘI TRANSFORMARE (PE BAZA MATERIALELOR DIN TEREN)**

### **Cuvinte cheie:**

Călușari, muzică tradițională, dansuri tradiționale, patrimoniu cultural, Milkovița, regiunea Dunării

### **INTRODUCERE**

Acum câțiva ani, în timp ce lucram la materialele mele documentare din satul Milkovița, am descoperit informații despre așezările învecinate. Chiar dacă accentul cercetării mele s-a axat în principal către așezarea din care provin, informațiile despre celelalte sate au completat treptat imaginea generală a culturii din această parte a regiunii Plevna. Prezentarea de față face parte dintr-un studiu mai extins despre sistemul de obiceiuri și ritualuri și despre cultura muzicală și coregrafică a satului meu natal, Milkovița, din Regiunea Plevna. Scopul principal este să atrag atenția asupra obiceiurilor din perioada așa-numitei „Săptămâni a Rusaliilor” (Rusaliile) și muzicii folosite în timpul ei, ca și asupra interpreților instrumentiști. Conținutul textului are la bază materiale personale culese din teren pe parcursul unei lungi perioade de timp, la finalul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea, care m-au ajutat să observ stadiul contemporan și transformările diverselor practici și ale materialelor muzicale care le însoțesc<sup>24</sup>.

Până la data cercetării mele, nu se descoperiseră informații publicate din satul Milkovița și din regiune, cu excepția a douăsprezece cântece din satul

<sup>24</sup> Materialele documentate și sistematizate sunt publicate în lucrarea monografică „Milkovița. Istorie. Etnografie. Cultură” (Mikova, prima ediție din 2019 și două suplimente în 2020 și 2021).

Debovo, comuna Nikopol<sup>25</sup>. În ultimii ani, prin munca unor colegi etnomuzicologi de la arhiva de folclor muzical a Institutului de Cercetare Artistică din cadrul Academiei Bulgare de Științe, au devenit disponibile treizeci și două de exemple care au fost culese de Petar Lyondev în 1966, pe teritoriul actual al orașului Guleanți<sup>26</sup>.

Pentru comunitatea științifică, bilingvismul prezintă interes ca parte din profilul cultural al populației din această regiune<sup>27</sup>. Adesea, și în legătură cu utilizarea așa-numitei limbi valahe, numele „Vlahi” este folosit pentru a face referire la locuitorii Milkoviței și a satelor dimprejur. În lucrarea sa cu același nume, Todor Balkanski folosește și expresia „vlahi din Nikopol”<sup>28</sup> (Balkanski, 1999), delimitând astfel habitatul acestei populații – în satele dintre gurile râurilor Iskar și Osam, sau în așa numita câmpie Karaboazka. Pe baza datelor furnizate de Maksim Mladenov (1992), Nikolay Zhechev și Veselin Traykov (1986) și a studiilor sale pe teren referitoare la originile, migrările și re-emigrările populației de pe ambele maluri ale Dunării, prof. Todor Balkanski afirmă: „...este fără îndoială o chestiune legată de re-emigranți, constând din populație bulgară de tip *Tukan* și refugiați, cucerți de vlahi...” (Balkanski 1999: 126), care au venit în principal din „...Cernătești, Dolj... Dobrești... Ghighiu... Turnu Măgurele... Izlaz... Mutsi... Golentși în Dolj... Moldova... Valahia... Izbiceni..., Selishoara... Poiana... Spătărei...” (Balkanski 1999: 126). Cu toate că studiul de față nu se axează pe originile și istoria populației acestei părți a regiunii Plevna, în contextul elaborării ar trebui să menționăm că problemele de origine, auto-identificare și istorie se leagă de interesele națiunilor-state contemporane. Este important să subliniem că, de-a lungul timpului, politici oficiale și neoficiale au fost propagate în satele de pe cursul inferior al Dunării, atât pe malul românesc, cât și pe cel bulgăresc. În acest sens, trebuie să subliniez că discuțiile de teren relevă anumite discrepanțe între poziția științifică și auto-identificarea locuitorilor. Observațiile mele în satul Milkovița arată prezența unei conștiințe ambivalente la unii dintre respondenți, ca urmare a momentelor istorice complexe, a migrărilor și re-emigrărilor populației de pe malul drept al râului, a migrației interne etc. în întreaga regiune (Mikova 2019: 29-41).

Înainte de schimbările democratice din 1989, satul Milkovița avea o viață culturală și socială activă, al cărei motor principal era Centrul comunitar popular „Ivan Vazov – 1928”. De-a lungul istoriei aproape centenare a instituției și datorită

<sup>25</sup> Materialele au fost adunate de Pavel Stefanov și publicate în Culegerea de cântece populare din centrul Bulgariei de nord din 1931, compilată și editată de Vasil Stoin și colaboratorii săi.

<sup>26</sup> Vezi: Arhiva de Muzică și Folclor a Institutului de Cercetare Artistică din cadrul Academiei Bulgare de Științe.

<sup>27</sup> Studii asupra caracteristicilor lingvistice ale acestor sate au fost realizate de prof. Todor Balkanski (1999) și prof. Vasilka Aleksova, în parteneriat cu colegi români (2005).

<sup>28</sup> Teritoriul locuit de vlahi din zona Nikopol include satele Milkovița, Șiakovo, Ghighen (cu un cartier vlah), Iskăr (cartierul Ghighen), Guleanți, Somovit, Dolni Vit, Zagrajden, Dăbovan, Cerkovița, Dragaș Voivoda, Lenkovo, Debovo.

sprijinului și colaborării cu școala locală, centrul comunitar a asigurat un fond de bibliotecă, a dezvoltat diverse activități legate de teatru și artă corală, în cadrul lui au funcționat școli de instrumente muzicale, cercuri de desen și creație literară, un grup de dansuri tradiționale originale, un grup de canto feminin, un cor bărbătesc și alte grupuri. Diverși artiști amatori au fost implicați în activitatea acestui centru în cursul anilor, participând activ la manifestări artistice locale și naționale (Mikova 2019: 54-59).

Sistemul de sărbători al populației din satul Milkovița nu diferă de cel al satelor vecine și este conform cu calendarul folcloric bulgar comun. În sat se pot găsi aproape toate practicile caracteristice regiunii Dunării, dar și unele, cum sunt așa-numitele dansuri ale Rusaliilor (Călușari), comune într-o zonă mai largă printre țările vecine - România, Serbia, Republica Macedonia de Nord.

## OBICEIUL

În termeni folclorici, zilele de după sărbătoarea Înălțării Domnului sunt asociate cu apariția unor creaturi bizare și variate - *rusali*, *spirite*, *demoni* etc., care sunt parte din demonologia populară. Se crede că acestea sosesc pe pământ printre oameni de Înălțarea Domnului și se pregătesc să își celebreze festivalul care se va desfășura în timpul așa-numitei „Săptămâni a Rusaliilor” („Săptămâna de Rusalii” sau „Rusaliile”). Credințele și practicile acestei săptămâni au fost preluate din festivalul roman Rosalia, care a găsit un teren fertil pentru dezvoltare în rândul diferitelor popoare din sud-estul Europei (Arnaudov 1972: 132). Sărbătoarea „Săptămânii Rusaliilor” este mobilă, iar începutul ei este stabilit odată cu Pogorârea Sfântului Duh. Această perioadă a anului e considerată „periculoasă” și în popor există diverse credințe, precum și recomandări stricte și instrucțiuni de comportament pentru oameni și organizarea activităților cotidiene. Una dintre credințe e legată de faptul că în această săptămână sufletele morților ies printre cei vii. O alta corespunde ideii că în această perioadă, rusalii toarnă peste pământ roua de care depinde fertilitatea. Diverse practici pentru sănătate și fertilitate au loc pe parcursul acestei perioade, iar unele dintre cele mai memorabile sunt așa-numitele Dansuri de Rusalii, numite și Dansurile Călușarilor sau Călușul. Aceste dansuri sunt asociate cu vizitele rusaliilor în jurul câmpurilor și grădinilor pentru a „lega” pâinea. În trecut, erau respectate două complexe rituale comune. Primul era legat de vizitele pentru sănătate și fertilitate, iar al doilea de realizarea unor practici preventive și curative în casele bolnavilor. În cazul celor grav bolnavi de așa-numitele „boli de Rusalii”, cauzate de demoni, spirite sau boli necunoscute și incurabile, se practică acțiuni de tip șamanic care urmăresc influențarea tuturor participanților prin muzică și dans (Georgieva, 1993: 161).

Informații despre prevalența unor astfel de vizite, însoțite de dansuri și practici de vindecare în timpul „Săptămânii Rusaliilor”, pot fi găsite în diverse materiale ale cercetătorilor bulgari și străini. Toți autorii confirmă că astfel de obiceiuri se regăsesc într-o serie de țări din Peninsula Balcanică și mai ales în regiunea Țării Românești, Moldovei, Transilvaniei, Bulgariei de Nord și Sud-Vest, Serbiei de Nord-Est, Macedoniei de Sud (Arnaudov, 1972: 154). Pe teritoriul Bulgariei, descrieri ale acestor dansuri se găsesc sub numele de *Rusalii* sau *Călușari*,

ca urmare a activității cercetătorilor Kuzman Shapkarev (1884), Gustav Weigand (1899), Ivan Basanovich (1891), Dimitar Marinov (1994), Mihail Arnaudov (1972), Ivanichka Georgieva (1993), Veselin Patrashkov (2015) ș.a. Textele indică trăsăturile comune ale acestor ritualuri cu așa-numitele dansuri șamanice și practici magice de vindecare. Momentul desfășurării lor coincide aproximativ cu ritualurile cel mai adesea întâlnite în zilele ciclului de Crăciun - Anul Nou, în timpul celor douăsprezece „Zile Păgâne” sau în timpul „Săptămânii Rusaliilor” (Arnaudov, 1972:155). Descrierile dezvăluie, de asemenea, unele diferențe legate de numărul de participanți, obiectele ritualice, prezența diferitelor personaje și funcționalitatea obiceiului. Dovezi că în trecut aceste practici erau efectuate în scopuri vindecătoare (pentru a vindeca o persoană bolnavă) sau pentru fertilitate se găsesc în textele tuturor autorilor (Arnaudov, 1972: 155).

Pe pământ bulgar, aceste vizite și dansuri sunt comune în nord-vestul Bulgariei (Vidin și Lom), unde, așa cum afirmă Dimitar Marinov, rusalii sunt numiți „călușari”, iar în „... regiunile Plevna, Lovchan, Șviștov, Orhani și în satul Tvărđița.... erau numiți *rusalți*<sup>29</sup>...” (Rusalii – n.a.) (Marinov, 1994: 641). În prezent, ambele denumiri sunt folosite ca sinonime, și se spune că în nordul Bulgariei ritul se numește Călușari, iar în sud-vestul Bulgariei - Rusalii. Conform descrierii lui Marinov, călușarii se deplasează în trupe, însoțiți de un muzicant care cântă la caval, duduk sau fluier. Autorul notează că numărul lor este întotdeauna impar, iar dacă este de până la șapte persoane, călușarii nu pot vindeca. În cazurile în care ceata este mai mare, este condusă de un vătaf și poate îndeplini acțiuni de vindecare. Vătaful este o persoană cu cunoștințe și aptitudini speciale, pe care le transmite succesorului său, doar pe linie masculină directă. El recunoaște diversele plante și efectele lor, cunoaște incantațiile și invocațiile care trebuie rostite în prezența bolnavilor; pregătește cele necesare pentru ritual și numai el are dreptul de a ghida și iniția călușarii în acest ceremonial. Vătaful este cel care selectează membrii cetei, observându-le calitățile și abilitățile - agilitate, rezistență, bunătate, talent pentru dans, capacitatea de a ceda în fața sugestiilor etc.

Călușarii poartă pe picioare zdrăncane și pinteni de fier, clopoței cu care produc un zgomot puternic în timpul executării dansului călușarilor, în cursul căruia cad într-o stare de extaz pe sunetele melodiei specifice numite „Florica”. Puterile magice ale călușarilor dispar la sfârșitul săptămânii Rusaliilor și le recapătă în anul următor la îndemnul conducătorului lor (Marinov, 1994: 640-642).

Materialele din munca mea de teren și informațiile disponibile din regiune stau mărturie că în trecut obiceiul era practicat și în satul Milkovița, precum și în unele dintre satele învecinate - Debovo, Cercovița etc., dar practicile au fost întrerupte după anii 1960. În sat și în vecinătatea acestuia, obiceiul poartă

---

29 În textul ediției lui Dimitar Marinov din 1994, nota de subsol nr. 68 menționează obiecția lui Mihail Arnaudov, care amintește că în prima ediție a textului, autorul folosește numele „Rusalii”, care este singurul cunoscut și comun (Marinov, D. 1994: 641).

numele de căluș<sup>30</sup>. Există unele diferențe între datele pe care le-am cules personal pe teren și materialele culese de Dimitar Marinov. Nu se cunoaște dacă etnograful nostru a vizitat satul și regiunea în timpul incursiunilor sale pe teren, dar în materialele publicate de el, a afirmat că: „...în regiunile Lovchan și Plevna majoritatea (trupelor și participanților la obicei - n.a.) erau din satele vlahe de lângă Dunăre...” (Marinov, 1994: 650). Mihail Arnaudov confirmă că în trecut obiceiul era practicat în multe așezări de pe cursul sudic al Dunării și că este similar atât cu obiceiul din România, cât și cu obiceiul bulgar din Macedonia (Arnaudov, 1972: 150). Pe baza publicațiilor lui Gustav Weigand, Ivan Basanovich și Dimitar Marinov, autorul sugerează că, după toate probabilitățile, aceste dansuri și practici au fost importate de la vecinii noștri nordici din regiunea Vidin, Lom, Rahova și Nikopol (Arnaudov, 1972: 149).

În timpul cercetărilor de teren în arhivele centrului comunitar local din satul Milkovița, am găsit o descriere a obiceiului Călușari, dar nu se știe cine și când a colectat aceste date<sup>31</sup>. Textul menționează că informația a fost înregistrată de Pasko Stanev Dzhanov (04.03.1922 - 07.03.1998), un localnic care nu s-a mutat din sat. Conform descrierii, și-a amintit obiceiul și pașii dansurilor de la tatăl său la o vârstă fragedă. Majoritatea respondenților au menționat numele Pasko, iar cel mai în vârstă dintre ei a confirmat că a participat la multe festivaluri și concursuri de dans, că a făcut parte din trupa de călușari și că era unul din cei mai buni dansatori.

Trebuie menționat, totuși, că o parte dintre informatori au putut observa obiceiul într-o perioadă de „decădere puternică”, când tradiția era în declin. Alții dintre ei păstrează amintirea reconstituirilor din centrele comunitare care au fost realizate în anii 1970 și 1980. Cu toate acestea, în toată munca de teren pe care am realizat-o, am putut vorbi cu unii dintre participanții la aceste dansuri și reconstituiri ale dansurilor călușarilor. În trecut, obiceiul era practicat în principal pentru sănătate, fertilitate și prosperitate. Iau în considerare posibilitatea ca dansurile vindecătoare să fi fost practicate și în sat, dar au fost abandonate mai demult, pe măsură ce funcționalitatea acestor practici s-a schimbat. Respondenții au spus că dansurile aveau loc întotdeauna în timpul „Săptămânii Rusaliilor”. Conform poveștii lui Pasko Dzhanov, aceste practici se desfășurau și în timpul sărbătorilor de Crăciun și Anul Nou, iar uneori dansurile erau executate la nunți. Probabil din acest motiv textul profesorului Todor Balkanski relatează cum se desfășurau vizitele de Crăciun ale călușarilor din Milkovița. După cum am menționat mai sus, Kuzman Shapkarev a confirmat prevalența practicilor în

---

<sup>30</sup>M. Arnaudov scrie că în România, obiceiul răspândit sub numele de Rusalii și asociat cu sărbătoarea romană Rosalia și cu noțiuni despre sufletele morților, despre creaturi ciudate și demoni, a fost redenumit și numit Căluș. Având în vedere ceea ce a scris D. Marinov mai sus, că în Plevna și Loveci aceste dansuri și practici, precum și participanții la ele, erau numite dansuri de Rusalii și Rusalii, se poate confirma că denumirea din regiunea Plevna a fost adoptată sub influență românească (Arnaudov 1972: 141).

<sup>31</sup> Textul tipărit mi-a fost furnizat de actuala secretară Mimi Karadzova.

această perioadă a anului (cele 12 zile așa-zis „păgâne” sau „necurate”) în sudul Macedoniei<sup>32</sup> (Arnaudov, 1972: 138).

În satul Milkovița, trupa de călușari era alcătuită dintr-un număr par de membri – șase sau opt, rareori mai mulți. După spusele informatorilor, această regulă se respecta, „...ca să se protejeze unii pe alții, astfel încât nici un călușar să nu fie fără tovarăș”(B. S. ?, înreg. Z. M. decembrie 1992); „...Eram opt oameni, toți cu câte un tovarăș...” (M. C. R. 1949, înreg. Z. M. 03.03.2019). Aceste informații sunt confirmate și de textul lui Todor Kostikov (Kostikov, 1992: 105-106), dar diferă de ceea ce au scris pe același subiect D. Marinov și M. Arnaudov: “Numărul lor nu trebuie să fie niciodată par: este 3, 5, 7 etc., cel mai adesea 7...” (Arnaudov, M. 1972: 150). După toate probabilitățile, această discrepanță se datorează interpretărilor diferite ale numărului de participanți din ceată sau faptului că, în acest sens, obiceiul din satul Milkovița și din regiune este similar cu practicile bulgarilor din sud-sud-vest. Pentru aceștia, M. Arnaudov afirmă că, influențați de carnavalul de iarnă, dansatorii se împart în perechi (Arnaudov, M. 1972: 154).

În trecut, în sat, obiceiul Călușului era practicat doar de bărbați, îmbrăcați în costumul tradițional local. Ei poartă la picioare piteni cu clopoței, iar așa numita bătă ciobănească este un accesoriu obligatoriu. Aflăm de la moș Pasko că aceștia poartă pe cap fesuri albe cu o panglică roșie și sunt legați peste piept cu două năframe roșii<sup>33</sup>. Ceata e organizată și condusă de un vătaf, singurul care are dreptul de a vorbi, de a rosti comenzi, de a alterna mișcările dansului și de a pedepsi membrii cetei dacă nu respectă regulile. Mișcările sunt cel mai adesea executate cu acompaniament de fluier de lemn, caval sau vioară, iar combinația melodiilor cu sunetul clopoțeilor de la picioarele călușarilor accentua mediul sonor specific și starea mentală a dansatorilor. În timpul dansului, se striga doar expresia „hălai-șa”, dar nu există o traducere a acesteia în textul pe care l-am primit de la centrul comunitar. Conform lui M. Arnaudov, exclamațiile folosite sunt „hă-lăi-șa”, „A-șa” etc. (Arnaudov 1972: 154), dar, în opinia mea, cuvântul este sunetul modificat al expresiei „zî așa”.

Aceasta poate fi interpretată ca o comandă din partea liderului către participanți, legată de repetarea unei anumite mișcări în cadrul dansului. Unii informatori interpretează această frază ca un cod sonor pe care dansatorii îl strigă și îl asociază cu urările de colind - (Z’asha - Să fii!) (A. M. n. 1968, înregistrare Z.M.

32 Conform lui Kuzman Shapkarev, în trecutul îndepărtat, „...în satele bulgărești dintre Endzhe Vardar și Kilkis, la nord-vest de Salonic...” (Arnaudov, M. 1972:138), rusalii umblau pe la case timp de douăsprezece zile în timpul sărbătorilor de Crăciun, când se sărbătoreau așa-numitele „Zile Păgâne” sau „Zile necurate”. Aceștia se opuneau spiritelor rele, demonilor, rusalilor și creaturilor ciudate care făceau parte din demonologia locală. Membrii cetei nu se întorceau la casele lor, nu își făceau semnul crucii și preluau rolul de mediatori între cei vii și creaturile demonice (Arnaudov, M. 1972: 138-139).

33 În unele zone, în îmbrăcămintea dansatorilor se găsesc „...diverse ornamente pe piept (Y, S.v., T) (Macedonia de Sud, Șapte Sate, Transilvania - n.a.), bete și basmale încrucișate pe spate (T) (Transilvania - n.a.), un fes sau o pălărie cu panglici sau brâu (B.C.) (Valahia, Șapte Sate - n.a.)... Pe încălțăminte aveau clopoței și piteni de fier (R, B, C, S) (România, Bulgaria, Valahia, Șapte Sate - n.a.) (Arnaudov, 1972: 154-155). Basmalele încrucișate de pe piept și îmbrăcămintea călușarilor din Milkovița seamănă cu „ornamentele” și „cingătorile” menționate de M. Arnaudov (Arnaudov, 1972: 154-155).

26.07.2025). Tăcerea rituală impusă participanților este caracteristică tuturor grupurilor și regiunilor în care obiceiul este răspândit și se sugerează că acesta este motivul originii așa-numitelor personaje „mute” din ritual. „Tabuul sonor” este încălcat foarte rar și doar în anumite părți ale spectacolului sau în momentele invocării (Arnaudov, M. 1972: 155). Unele dintre aceste personaje silențioase se regăsesc și în relatarea lui moș Pasko, care declară că mai există un alt participant la joc, așa-numitul Mutu. Respondenții își amintesc că „...Mutu are un *mătăuz* mare...” (L. C. n. 1977, M.C. b. 1949, înregistrare Z. M. 03.03.2019). Acest personaj participă la dans cu o mască kuker și o bâță diferită, care îl deosebesc de ceilalți. Inițial, Mutu privește dansul călușarilor, iar pe parcursul dansului își permite să dea indicații dansatorilor și pedepse, așa cum face și liderul grupului. Brusc, Mutu cade fără cunoștință la pământ și „moare”, moment în care dansul călușarilor mărește ritmul, devenind tot mai exuberant, până când dansatorii ating o anumită stare mentală și fizică. O parte importantă a îndeplinirii ritualului este asociată cu săriturile peste Mutu, care va „reînvia” la finalul dansului. Mihail Arnaudov sugerează că imaginea „mutului” a fost importată din colinde și din dansurile kukerilor, iar această presupunere este legată de natura și semnificația acțiunilor, de îmbrăcămintea și atributele lui Mutu, precum și de legăturile generale cu dansurile carnavalești ale cuțovlahilor din Pind, cu imaginea „turcii” din Transilvania și cu imaginile *kukos*-ului și pantomimelor interpretate de acest personaj (Arnaudov, 1972: 138-154). Mărturiile consemnate de la Pasko Dzhanov și relatările informatorilor din cercetarea de teren seamănă cu obiceiul despre care Arnaudov atestă că avea loc în regiunea Piteștiului (România) (Arnaudov, 1972: 143).

În trecut, vizitele călușarilor durau o săptămână întreagă, în care cetele dansau în centrul satului și, la finalul „Săptămânii Rusaliilor”, toți se adunau ca să ia împreună masa. Conform celor spuse de informatorii mei, în Milkovița existau trei trupe separate, iar cel mai în vârstă dintre ei își amintește numele unora dintre membrii trupei de călușari, probabil ultimul care a mai practicat obiceiul. Printre călușari se află numele lui Pasko Dzhanov, Rado Dinchev, Pasko Otravov, Nikolay Otravov, Krastyo Tiholov, Todor Urukov (Docho), Parashkev Ploskov (Kivo), Petar Bandzhev, Petar Koshkanov (Petre alu Koshkan) și ale altora, toți dintre ei trecuți în neființă: „...trupa asta era de 10-12 oameni care umblau prin sat. Nici unul nu mai trăiește. Vătaful lor era Petre...” (Petar Bandzhev - a.n.) (Y. G. b. 1935, înregistrare Z. M. 01.03.2019).

După o întrerupere a tradiției vizitelor din casă în casă, dansurile și practicile călușarilor și-au găsit locul pe scenă în repertoriul grupului folcloric local de primăvară. Dovezile din teren indică faptul că s-au făcut încercări de a prezenta obiceiul în anii 1970-1980, sub conducerea Margaritei Babirkova. Ultima reconstituire în masă a acestor dansuri a fost realizată în 1989, când grupul folcloric de dansuri de primăvară a organizat documentarea acestui material, care dispărea odată cu purtătorii săi, sub conducerea Zoyei Bosilkova. Îmi amintesc cum, copil fiind, un grup de jurnaliști străini a venit la centrul comunitar local și a filmat călușarii dansând pe scena centrului. Milko Goychev, Nayden Matsev (sobarul), Rumen Dzhanov (fiul lui Pasko Dzhanov), Borislav Skartsev (Svitsa),

Mitko Buliev, Valeri Kuzmanov, Marin Tsogev, Milcho Dinchev, Ivan Alexandrov, Ilyicho Mikov și Slavcho Yutsov, care era liderul cetei, au fost ultimii care au dansat în reconstituirea de pe înregistrare. La data cercetării mele, nu am putut găsi un exemplar al acelei înregistrări, nici la centrul comunitar local, nici în arhivele municipale sau regionale. Pentru acest spectacol, călușarii au apelat la Rado Dinchev, care le-a arătat pașii dansului magic. Localnicii spun că la câțiva ani după aceea dansul a fost înregistrat de un japonez, dar nici din această filmare nu s-a păstrat o copie la centrul comunitar.

În timpul cercetării în teren din 2019, am găsit singura fotografie a unei cete de călușari din satul Milkovița, datată în jurul anului 1949<sup>34</sup>. În fotografie, informatorii recunosc imaginile a două persoane din „vechii călușari” - Todor Urukov (Docho) și Parashkev Ploskov (Kivo) - (al doilea și al patrulea din rând). Este prezent și tânărul Rado Dinchev (al treilea), care este recunoscut de fiica sa Parașkevița. În același an, am digitalizat o înregistrare a unei petreceri de nuntă din 1992, în care bătrânul Pasko Dzhanov, împreună cu prieteni și rude, interpretează scurt momente din obiceiul Călușului, arătând câțiva dintre pașii de bază.



Fig. 1. Călușari din satul Milkovița, regiunea Plevna  
(arhiva personală, Mikova 2019: 111).

În prezent, obiceiul nu se mai practică în sat. Tentative de a-l readuce la viață au loc mai ales în zilele din preajma sărbătorii Amatorilor (1 martie) și a sărbătorii locale a Costumului Național (2 martie). Doar bărbații iau parte la spectacolele din timpul acestor evenimente, iar numărul lor este foarte redus.

34 Fotografie furnizată de Vaska Vardolova și Milka Bebeva.

Grupul nu are timp ca să se pregătească în avans. Din moment ce la spectacole sunt invitați și localnici din satele învecinate, participanții nu au acțiuni sau pași pre-stabiliți. Dansatorii execută mișcările într-o manieră imitativă, cu comenzi hotărâte de oricine își asumă rolul de vătaf. Spectacolele sunt mai degrabă o combinație eclectică de pași și mișcări și par adesea haotice. Cu toate acestea, câteva lucruri impresionează: 1) participanții sunt grupați în perechi; 2) aproape întotdeauna, unul din ei își asumă rolul de Mutu; 3) acompaniamentul muzical este împrumutat din dansurile românești. Tentative similare de a recrea practicile călușarilor din Plevna au loc și în satele învecinate Dolni Vit, Cerkovița, Debovo<sup>35</sup>, iar unele filmări documentare actuale cu spectacole ale acestor grupuri pot fi găsite pe internet.

## MUZICA

Ca etnomuzicolog, mă interesează acompaniamentul muzical al dansurilor călușarilor. Printre cele mai valoroase documente audio pe care le-am înregistrat pe teren în Milkovița se numără cele două înregistrări care însoțesc dansurile grupurilor nu doar din satul Milkovița, ci și din așezările învecinate. Prima înregistrare muzicală este cea a lui Marin Gunev Tarnokopov (Tufa), cântând la un fluier de lemn, pe care am realizat-o în 1992. A fost totodată prima melodie cântată de instrumentist în timpul interviului nostru (vezi Fig. 2).

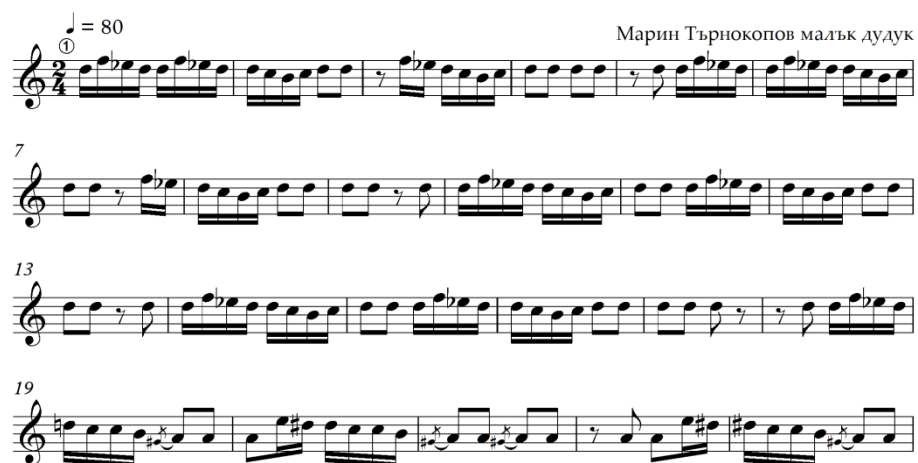


Fig. 2. Fragment din dansul Kalushari, interpretat de Marin Gunev Tarnokopov (Tufa) (n.1925) (duduk), satul Milkovitsa, regiunea Pleven (rec. Z. Mikova, decembrie 1992, arhiva personală, Микова 2019 : 268-269).

Am reușit să digitalizez a doua melodie în 2018, datorită Zoyei Bosilkova. Pentru procesul de lucru cu grupul de dans, ea a documentat interpretarea lui

35 Unul dintre cele mai vechi grupuri din regiune este trupa de călușari din satul Debovo. În 2019-2020, un grup de studenți de la Universitatea Sf. Kliment Ohridski din Sofia a publicat un site web în care a digitalizat informațiile disponibile.

Krastyo Pilichev (Krista Balakuta - vioară) și Niko Ramov (Nika Rama - chitară acustică). De-a lungul anilor, acești muzicieni au acompaniat cetele de călușari și au participat la diverse reconstituiri. Amintirile mele personale confirmă faptul că acești muzicieni au acompaniat formația în ultima documentare a reconstituirii obiceiului în sat, dar, așa cum am menționat mai sus, nu a fost găsită nicio înregistrare a acestui moment. Arhivele Academiei Bulgare de Științe păstrează o înregistrare documentară a cetei din satul Debovo. Documentul de arhivă a fost înregistrat în timpul Convenției Naționale de la Koprivștița din 1986. Probabil aceasta a fost una dintre ultimele reprezentații ale grupului de călușari din Debovo. Documentele audio și video dovedesc că Krastyo Pilichev (vioară), din satul Milkovița<sup>36</sup>, a fost unul dintre muzicienii acompaniatori (v. Fig. 3).

Въведение цигулка и китара

$\text{♩} = 120$

8

15

22 Постепенно забързване

Fig. 3. Fragment de dans Kalushari, interpretat de Krastyo Pilichev (vioară) și Niko Romov (chitară), satul Milkovitsa, regiunea Pleven (digitizat de Zoya Mikova, rec. de Zoya Bosilkova arhiva personală, Микова 2019 : 270-271).

Ambele melodii care acompaniază dansurile călușarilor, cu fluier de lemn și cu vioară, au fost compuse aproximativ în aceeași perioadă – la finalul secolului al XX-lea. Totuși, diferă ca intonație. A fost interesant pentru mine să aflu care din melodii este mai veche, care a fost folosită mai mult și în care parte este cântată „melodia vindecătoare”, pe care se dansează așa-numita Floricica. Majoritatea autorilor care oferă informații despre Rusalii și Călușari menționează că în timpul dansurilor, se cântă melodii cum sunt Floricica, Călușul, Banul Mărăcine, Hora dreaptă, (Arnaudov 1972: 144; Rădulescu-Codin și Mihalache 1909 : 70-72) etc., interpretate într-o anumită ordine la comanda vătafului.

Toate materialele menționează că dansul Floricica este asociat cu momentul vindecării și reprezintă punctul culminant al dansului călușarilor. Ambele exemple din satul Milkovița sunt executate în măsura de doi timpi, dansul

<sup>36</sup> Materialul este păstrat în arhiva Institutului de Cercetare Artistică din cadrul Academiei Bulgare de Științe - AIIRC I MFA, p. 362, nr. de inventar 8249, AIIRC. I MFA KM5.

începând într-un tempo moderat, care se accelerează treptat în funcție de comenzile vătafului. În ambele exemple există o abundență de structuri muzicale mai mici, care se extind pe unul sau doi timpi/bătăi și pot fi identificate ca motive sau tipare. Aceste structuri mici alternează în mod repetat. Motivele scurte sunt dominate de mișcarea treptată în direcție descendentă și/sau ascendentă. Linia melodică se extinde într-un interval de terță spre o cvartă perfectă. Cadrul „îngust” al acestor tipare ritmice și melodice repetitive și uniforme are probabil scopul de a accentua și mai mult dansul exuberant al călușarilor și de a-i conduce spre epuizare fizică și extenuare mentală.

Din punct de vedere ritmic, ceea ce se observă în ambele melodii este utilizarea modelelor ritmice similare de la începutul până la sfârșitul manifestării. În exemplul 1 (interpretat la fluier de lemn), predomină combinații de patru șaisprezecimi, două optimi, sau prezența unei pauze de optime. Din punct de vedere ritmic, în Fig. 3, cele mai frecvente combinații sunt două șaisprezecimi cu o optime și invers, combinații de patru șaisprezecimi, optimi și pauze de optimi etc.

Muzicienii, Marin, Krastyo și Nika Rama, sunt aproximativ din aceeași generație, au crescut în medii intonaționale similare și cunosc repertoriul satului Milkovița și al regiunii. În timp ce pregăteam acest text, am descoperit o înregistrare de arhivă care este similară din punct de vedere intonațional cu Exemplul 2 de pe terenul Milkovița. Înregistrarea este păstrată în arhivele Institutului de Cercetare Artistică din cadrul Academiei Bulgare de Științe. După toate probabilitățile, aceasta este una dintre primele filmări documentate pe teren de către cercetătorii noștri. Filmările datează din 1957, iar dansurile sunt, de asemenea, din regiunea Plevna. Digitalizarea arhivei este în curs de desfășurare, iar aceste date nu sunt încă disponibile. Toate acestea, însă, confirmă că aceleași melodii sau melodii similare au fost folosite în satul Milkovița, Debovo și în împrejurimile localității Gigenska (acum satul Iskăr). Pe baza acestor materiale, se pot formula mai multe presupuneri:

- 1) Este posibil că melodia din Fig.3 (la vioară și chitară) este cea mai veche și mai mult folosită;
- 2) Este posibil că melodia din Fig. 2 este unul din dansurile interpretate în timpul obiceiului (ar putea fi Banul Mărăcine, Hora dreaptă etc.);
- 3) Este posibil că melodia din Fig. 2 este o melodie de sine stătătoare care a înlocuit execuția anterioară, înlocuind instrumentiștii.

## CONCLUZII

Dansurile călușarilor din satul Milkovița sunt similare cu cele ale românilor de la nord de Dunăre și cu ale bulgarilor din Macedonia și sud-vestul Bulgariei. Presupun că specificul magic al obiceiului a început să dispară mult mai devreme decât practicile active ale populației. Astfel, tradiția vizitării caselor pentru sănătate și fertilitate a fost conservată mai mult timp. Reconstituirea simbolică a „morții și nașterii”, reprezentată în moartea și învierea lui Mutu, ar putea fi interpretată ca o recreere a ritmului natural al naturii și parcurgerea diferitelor cicluri. În această privință, s-ar putea presupune că, după ce ritualul mistic și

funcția de vindecare s-au degradat, la fel ca alte practici legate de ciclul agrar, cum sunt obiceiurile cu măști și dansurile kukerilor cu ocazia sărbătorii *Sirni zagovezni*, sau vizitele de la Crăciun, practicarea obiceiului are scopul de a „influența în mod magic natura” (Arnaudov, M.1972:154-155).

Astăzi, muzicienii din Milkovița nu mai sunt printre noi, iar vizitele și dansurile călușarilor descrise mai sus sunt reproduse mai des în amintirile celor mai vârstnici dintre localnici. Deși în sat s-au făcut încercări de a restaura aceste practici și de a le prezenta ca parte a patrimoniului cultural local, în vremurile noastre moderne ele sunt interpretate mai mult ca o atracție, divertisment și amuzament. Observațiile mele directe arată că organizatorii nu le consultă și nu le întrebă pe fostele lidere Margarita Babirkova și Zoya Bosilkova - ambele fiind ultimele care au lucrat cu toți cei trei muzicieni din Milkovița - despre astfel de spectacole. În ceea ce privește muzica, în prezent se folosesc melodii disponibile gratuit pe internet. Deși cele două înregistrări documentate și digitalizate din cercetarea mea de teren sunt disponibile pentru săteni și cei interesați încă din 2019, pentru aceste reconstituiri sunt cel mai adesea împrumutate melodiile binecunoscute ale dansurilor călușarilor din România. Toate acestea înlocuiesc treptat cultura locală din Milkovița și satele învecinate și condamnă exemplele locale din regiunea Dunării la uitare.

## REFERENCES

- Арнаудов, М. (1972). Студии върху български обреди и легенди. Т.2., София: Изд. на БАН [Arnaudov, M. (1972). Studios on Bulgarian rites and Legends. Vol.2., Sofia: BAS issue].
- Балкански, Т. (1999). Никополските власи: етнос, език, етнонимия, ономастика, просопография. Велико Търново. ИК Знак 94 [Balkanski, T. (1999). Nikopol Vlachs: ethnicity, language, ethnonymy, onomastics, prosopography. Veliko Tarnovo: Znak 94].
- Бассанович, И. (1891). Материали за санитарната етнография на България. I. Ломският окръг 1880 – 1889. – В: Сборник за народни умотворения, наука и книжнина (СБНУНК), V, 1891, с. 3 – 186. [Bassanovich, I. (1891). Materials on the sanitary ethnography of Bulgaria. I. The Lom district 1880 – 1889. – In: Collection of folk ideas, science and literature, V, 1891, pp. 3 – 186].
- Вайганд, Г. (1899). Арумъните. Лайпциг. [Weigand, G. (1899). The Aromanians. Leipzig.]
- Георгиева, И. (1993). Народна митология, Второ преработено и допълнено издание, София: Изд. Наука и изкуство. [Georgieva, I. (1993). Folk mythology, Second revised and supplemented edition, Sofia: Science and Art Publishing House].
- Джуджев, С. (1980). Българска народна музика. Т.1, София: Изд. Музика [Dzhudzhev, St. (1980). Bulgarian Traditional Music. Vol.1, Sofia: Publishing House Music].

- Иречек, И. (1899). Княжество България, Пловдив: Изд. Христо Г. Данов. [Jireček, K. (1899). Principality of Bulgaria, Plovdiv: Publishing House Hristo. G. Danov].
- Иречек, К. (1974). Пътувания по България, София: Изд. Наука и изкуство. [Jireček, K. (1974). Travels in Bulgaria. Sofia: Publishing House Science and Art].
- Костиков, Т. (1992). Сомовит. Варна: ИК Галатя. [Kostikov, T. (1992). Somovit. Varna: Galatea Publishing House].
- Маринов, Д. (1994). Народна вяра и религиозни обичаи. съст. и ред. Маргарита Василева, Второ фототипно издание, София: Издателство на Българската академия на науките. [Marinov, D. (1994). Folk beliefs and religious customs. Compiled and edited by Margarita Vasileva, Second phototype edition, Sofia: Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences].
- Микова, З. (2019). Милковица. История-Етнография-Култура. Пловдив: АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“ - Пловдив, Костенец: Актив Комерс. [Mikova, Z. (2019). Milkovitsa. History-Ethnography-Culture. Plovdiv: AMDFA „Prof. Asen Diamandiev“ - Plovdiv, Active Commerce Kostenets].
- Младенов, М. (1995). Влашкото население в България (Разпространение, произход и топонимия). – В: Българска етнология. Извънреден брой. с. 7-27. [Mladenov, M. (1995). The Wallachian population in Bulgaria (Distribution, origin and toponymy). – In: Bulgarian Ethnology. Special issue. pp.7-27].
- Патрашков, В. (2015). Русалийски обред „Калуш“: история и преживявания. Велико Търново: Изд. Фабер. [Patrashkov, V. (2015). Rusalii rite "Kalush": history and experiences. Veliko Tarnovo: Faber Publishing House].
- Трайков, В. и Жечев, Н. (1986). Българската емиграция в Румъния XIV – 1878 година. София: Изд. Наука и изкуство. [Traikov, V. and Zhechev, N. (1986). Bulgarian emigration to Romania 14th – 1878. Sofia: Science and Art Publishing House].
- Шапкарев, К. (1884). Русалии. Древенъ и твърде интересенъ българский обичай запазен и до днес в Южна Македония. Пловдив: Търговска печатница. стр. 7-21. [Shapkarev, K. (1884). Rusalii. An ancient and very interesting Bulgarian custom preserved to this day in Southern Macedonia. Plovdiv: Targovska printing house. pp. 7-21].
- Mellish, L. and Green. N. (2023). Our Research North Of The Danube Ventures South: Case Studies Of Hora De Pomană And Căluș. – В: Културен семинар „НЕПОЗНАТИТЕ“ ПЛОВДИВ 2022, Сборника доклади и статии, съст. и ред. Зоя Микова, Бехрин Шопова, Стоян Антонов, Пловдив: АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив, АСТАРТА-ПЛОВДИВ, Сдружение „НЕПОЗНАТИТЕ-ПОВДИВ“р с. 115-132 [In: Cultural Symposium “THE

UNKNOWN-PLOVDIV“ 2022, Collection of reports and articles, editors Zoya Mikova, Behrin Shopova, Stoyan Antonov, Plovdiv: AMDFA „Prof. Asen Diamandiev“ - Plovdiv, ASTARTA-PLOVDIV, THE UNKNOWN-PLOVDIV Association, pp. 115-132].

Rădulescu-Codin. C. & D. Mihalache (1909). Sărbătorile poporului cu obiceiurile, credințele și unele tradiții legate de ele. Academia Romana: Bucuresti.